

[lærervejledning]

Delemne 4: Skal grænsen rykkes mod syd?

Tyske nederlag

I sommeren 1945 lukkede modstandsbevægelsen flere af det tyske mindretals skoler og biblioteker. Ukendte gerningsmænd sprængte de tyske mindesmærker ved Arnkil, Dybbøl og Knivsbjerg i luften. Flere virksomheder, der havde tysksindede ejere, blev hærget, og tyske idrætsforeningers anlæg blev ødelagte. Næsten 3.000 mænd fra det tyske mindretal blev dømt under retsopgøret. Dvs. ca. to femtedel af mindretallet. De fleste for at have gjort tysk krigstjeneste. Straffen var 1-2½ års fængsel.

Efter Tysklands betingelsesløst måtte overgive sig i maj 1945, ville sejrherrene USA, Storbritannien, Frankrig og Sovjetunionen aftale Tysklands fremtidige ordning – herunder fastlægge landets grænser. Tyskland blev opdelt i fire besættelseszoner, der blev fordelt mellem de sejrherrene. Slesvig hørte til den britiske besættelseszone.

Mange i det lille danske mindretal i Sydslesvig, partiet Dansk Samling, Konservativ Ungdom og organisationer som Grænseforeningen og Slesvigsk Forening (for oktober 1946: Sydslesvigsk Forening) mente, at muligheden skulle udnyttes til også at få Sydslesvig indlemmet i Danmark. Allerede i de sidste måneder af krigen havde repræsentanter fra organisationerne henvendt sig til de allierede med ønsket om, at den dansk-tyske grænse blev rykket mod syd.

Den 5. maj 1945 blev der dannet en befrielsesregering, der var sammensat af modstandsfolk og politikere fra Folketingets partier. Med opbakning fra et flertal i regeringen fastslog statsministeren Wilhelm Buhl, at 1920-grænsen lå fast. Hvis grænsen blev flyttet mod syd, ville det tyske mindretal i landet blive meget stort. Det kunne give problemer. Regeringen ønskede dog at styrke rettighederne for det danske mindretal i Sydslesvig.

Arbejdet for en ændring af grænsen

Organisationer, partier og markante enkeltpolitikere var skuffede over regeringens holdning. De søgte med møder med politikerne, demonstrationer og avisindlæg at få regeringen til at skifte mening. De, der ønskede en ændring af grænsen, var kun enige om, at Sydslesvig i første omgang skulle løsrydes fra tysk overhøjhed. Men hvad der så skulle ske, var der forskellige opfattelser af.

Nogle mente, der skulle gennemføres en folkeafstemning i Sydslesvig, om befolkningen ville høre til Danmark eller Tyskland. Grænsen skulle så fastlægges efter resultatet. Der var forskellige opfattelser af, hvornår en sådan folkeafstemning skulle finde sted. Nogle mente, at den skulle ske straks, mens andre ville vente i flere år, hvor Tyskland var kommet sig over krigen.

Partiet Dansk Samling, Sydslesvigsk Forening, Sydslesvigs Udvalg og flere andre gik ind for at, at hele eller i hvert fald store dele af Sydslesvig skulle indlemmes i Danmark. Nogle mente, at der under alle omstændigheder skulle ske en udveksling af mindretallene, så det tyske blev forflyttet til Tyskland og det danske til Danmark.

Stemningen i Danmark var også for en justering af grænsen. I sommeren 1945 iværksatte Sydslesvigs Forening en underskriftsindsamling med kravet om, at Sydslesvig skulle frigøres fra Tyskland. I begyndelsen gik det lidt trægt med at få samlet underskrifter. Men i løbet af efteråret 1945 lykkedes det organisationerne at vække interessen for Sydslesvig. I foråret 1946 havde næsten ½ mio. danskere skrevet under på, at de ønskede, at Sydslesvig skulle frigøres fra Tyskland.

Efter et valg i efteråret 1945 dannede Venstre en mindretalsregering. Folkestemningen fik medlemmer af regeringen til at ændre holdning til spørgsmålet om Sydslesvig. Således sagde statsministeren Knud Kristensen i sin grundlovstale i 1946: "Slesvig genvundet, det er kampens mål". Et flertal i Rigsdagen stod dog fortsat bag beslutningen om, at grænsen ikke skulle ændres. Derfor blev en ændring af Sydslesvigs status ikke officiel dansk politik.

Nød i Tyskland

I årene efter krigen var forholdene i Tyskland forfærdelige og kaotiske. Byer var udbombede og mange sultede og led nød. Sådan var det også i Sydslesvig. Problemet blev forværret af, at millioner af mennesker fra den østlige del af Tyskland var flygtet efterhånden som den sovjetiske Røde Hær trængte frem. Ca. 1 mio. flygtninge kom til Slesvig-Holsten. Det betød, at befolkningstallet blev øget med 40 %.

I forhold til mange andre besatte lande var Danmark kommet relativt uskadt gennem besættelsen og krigen. Så forholdene i Danmark blev hurtigt normale, og ingen sultede eller led nød. Medlemmer af det danske mindretal i Sydslesvig klarede sig også nogenlunde. I Danmark blev der indsamlet mad og andre nødvendige varer, som blev fordelt til mindretallet.

Mange tysksindede sydslesvigere tænkte, at forholdene ville blive bedre og man kunne blive fri for de mange flygtninge, hvis Sydslesvig blev en del af Danmark. Tusinder meldte sig ind i Sydslesvigsk Forening og andre danske organisationer. Medlemskabet betød også, at de efter nogle måneder fik fødevarerhjælp fra Danmark.

Flygtningeproblemet og den eksplosive tilslutning til de danske organisationer gav foreninger, der ønskede at flytte grænse mod syd, blod på tanden. Kravet til regeringen om en ny politik i forhold til Sydslesvig blev stærkere. "Danmark har som Allieret en uafviselig Ret til at kræve Hundreder tusinder af tyske Flygtninge evakueret", skrev avisen Nationaltidende.

Thyras Vold var et blad, der blev udgivet af den danske organisation Slesvigs Ligaen. I næsten alle dens numre omtalte den flygtningeproblemet. I oktober 1945 kunne man således læse, at "Titusinder af østprøjsiske Flygtninge, som allerede indretter sig dernede, som om Landet var deres. [...] Det ulykkelige Sydslesvig, var overskyldet af østprøjsiske og sudetertyske Flygtninge indtil det tredobbelte af Indbyggertallet" Videre kunne man læse, at ved Dannevirke skulle Danmark bygge et værn mod "slaviske Voldsmænd baade kulturelt og materielt".

De britiske besættelsesmyndigheder og regeringen i London var efterhånden trætte af, at danske organisationer blandede sig i forholdene i Sydslesvig. I september 1946 sendte briterne en besked til den danske regering om, at den skulle melde klart ud i forhold til, hvad der var regeringens Sydslesvig-politik.

Briterne ville så velvilligt på de danske ønsker og formulerede selv tre scenarier: En folkeafstemning i Sydslesvig – og grænsen blev draget efter resultatet. En udveksling af mindretallene. Eller at Sydslesvig blev indlemmet i Danmark uden en folkeafstemning. Under alle omstændigheder skulle Danmark respektere, at det var briterne, der havde myndigheden over besættelseszonen. Derfor skulle Sydslesvigsk Forening stoppe med sin politiske virksomhed i landsdelen.

Statsministeren og flere politikere fra Venstre og Konservative, at Danmark skulle bede briterne om en folkeafstemning i Sydslesvig. Men et flertal i Rigsdagen var imod. Så det endelige svar til briterne blev, at regeringen ikke havde ændret politik. Grænsen fra 1920 skulle således ikke flyttes. Til gengæld fremsatte den danske regering garantier for, at det danske mindretals kulturelle og politiske rettigheder blev respekteret. Sådan blev det.

Flere organisationer fortsatte dog deres bestræbelser på at få grænsen ændret. I 1950 gennemførte Sydslesvigs udvalg således en underskriftsindsamling med kravet om, at den dansk-tyske grænse skulle afgøres ved en folkeafstemning. Ca. 800.000 stemmeberettigede danskere skrev under. Det fik dog ikke den socialdemokratiske statsminister Hans Hedtoft til at ændre mening.

København-Bonn-erklæringen

Med København-Bonn-erklæringen fra 1955 nåede den danske og den vesttyske regering frem til aftaler om rettigheder og principper for henholdsvis det danske og det tyske mindretal i grænselandet. De beskyttede bl.a. mindretallene mod at blive diskrimineret og gav dem ret til at have egne skole og andre kulturinstitutioner. Siden har der ikke været større problemer angående den dansk-tyske grænse. Der har dog været diskussioner i forbindelse med grænsen.

1997 besluttede Sønderjyllands Amtsråd at deltage i Region Sønderjylland. På den danske side af grænsen vakte det voldsom protest og aktioner som en menneskekæde ved grænsen. Selv om protesterne primært var rettet mod det forestående Schengensamarbejde, indeholdt flere læserbreve anti-tyske referencer til krigen 1864. Så sent som i 2006 hævdede præsten og folketingsmedlem for DF Søren Krarup, at tilskud til det danske mindretal måtte ses som bestræbelser på at få grænsen rykket mod syd. Og vi skal helt frem til 1995, før Sydslesvigs Forening officielt tilkendegav, at deres mål ikke var at få grænsen flyttet længere mod syd.

Organisationer og foreninger

Flere organisationer og foreninger beskæftiger sig med det danske mindretal. Den største er *Grænseforeningen*, der arbejder for at støtte danskheden i grænselandet. Foreningen har 12.000 medlemmer og omkring 60 lokalforeninger. *Sydslesvigs Udvalg* blev stiftet i 1945, hvor udvalget arbejdede for at frigøre Sydslesvig for tysk overhøjhed med det langsigtede mål at indlemme landsdelen i Danmark. Grænseflytningen er ikke længere en del af udvalgets formål. *Slesvig Ligaen* blev oprettet i 1920. Gik efter 1945 ind for, at Sydslesvig skulle indlemmes i Danmark. I dag støtter foreningen kulturelle forhold i Sydslesvig. *Slesvigsk Samfund* er en mindre forening, der blev oprettet i 1960.

Trigger – i gang med emnet

Drøft mulige løsninger

Efter det tyske nederlag i 2. Verdenskrig var den nordvestlige del af Tyskland besat af Storbritannien. I Danmark diskuterede man heftigt, om 1920-grænsen lå fast, eller dele af eller hele Sydslesvig skulle med til Danmark. De britiske besættelsesmyndigheder sendte i 1946 en note til den danske regering. I den foreslog den tre muligheder for at løse grænseproblemet:

- 1920-grænsen blev fastholdt. Men det tyske mindretal i Danmark blev flyttet til Tyskland, og det danske mindretal i Tyskland.
- Der blev afholdt en folkeafstemning i Sydslesvig. På baggrund af resultatet kunne grænsen evt. flyttes.
- Dele af Sydslesvig blev indlemmet i Danmark – uden forudgående folkeafstemning.

I grupper kan klassen drøfte mulige kort- og langsigtede konsekvenser af de tre forslag. Eleverne overvejer både konsekvenser for medlemmer af mindretallene og forholdet mellem Danmark og Tyskland.

Eleverne kan på baggrund af deres drøftelse udarbejde historiske scenarier om mulige konsekvenser af de tre forslag. Det kan fx være i form af en dramatisering, et hørespil, et ”nyhedsindslag” optaget på video.

Introducerende videoer

Opgøret med det tyske mindretal (2:19 min.) <https://youtu.be/zXMIQFD70KM>

København-Bonn-erklæringerne (2:25 min.) <https://youtu.be/Hr55-6HnQ0Q>

Den åbne grænse (1:47 min.) <https://youtu.be/uTSYPtzasG4>

Spørgsmål til kilderne

Kilde 1: Dansk overhøjhed

- Hvad menes der med ”dansk overhøjhed”?
- Hvordan forestillede Arne Sørensen sig udviklingen i Sydslesvig?

Kilde 2: Krav fra Frihedsbevægelsen i Sønderjylland

- Hvilke af frihedsbevægelsens krav mener du blev opfyldt? Begrund.
- Hvilke af frihedsbevægelsens krav mener du ikke blev opfyldt? Begrund.
- Hvis du var medlem af den sønderjyske frihedsbevægelse dengang, havde du så forståelse for kravene? Hvorfor?
- Hvilke konsekvenser ville det have haft for det tyske mindretal og forholdet til det danske flertal, hvis alle kravene blev opfyldt?

Kilde 3: Indkaldelse til møde

- Hvad er Grænseforeningens mål?
- ”lige som Nordslesvig blev det i 1920”. Kan man ud fra det slutte, at Grænseforeningen gik ind for en folkeafstemning i Sydslesvig? Begrund.

Kilde 4: Knud Kristensen

- Hvordan argumenterer ophavsmanden (Knud Kristensen) for, at det er ok at arbejde for, at Sydslesvig bliver en del af Danmark?

Kilde 5: Tyske flygtninge

- Hvilken fare udgør de østtyske flygtninge, der opholder sig i Sydslesvig, ifølge kilden?
- Hvilket indtryk giver kilden af flygtningene?
- Hvor ligger de områder, som flygtningene ifølge kilden kommer fra?
- Hvilke argumenter bruger ophavsmanden (Kragelund) for sine synspunkter?

Kilde 6: Medlemmer af Sydslesvigsk Forening

- I maj 1945 havde Slesvigsk Forening (fra oktober 1946: Sydslesvigsk Forening) ca. 3.000 medlemmer. Hvad viser kurven om udviklingen?
- Hvilke grunde kunne folk i Sydslesvig have til at melde sig ind i foreningen?
- Hvad kan være forklaringen på, at medlemstallet toppe i 1948-49 – for herefter at falde?
- Find på nettet hvor mange medlemmer Sydslesvigsk Forening har i dag.

Kilde 7: For mange medlemmer?

- De britiske besættelsesmyndigheder var kritiske over for fødevarehjælpen fra Danmark. De mente, at den var et dansk forsøg på at blande sig i de sydslesvigske forhold – og på længere sigt få Sydslesvig indlemmet i Danmark. Var det en rimelig mistanke? Begrund.
- Se kilde 6 (Medlemmer af Sydslesvigsk Forening). Underbygger den ophavsmanden (Thygesens) påstand om, at mange meldte sig ind i de danske foreninger for at få fødevarehjælp? Begrund.

Kilde 8: Speck-dänen

- Hvem har ophavsmanden (Schumacher) ingen respekt for?
- Hvad er begrundelsen?
- Er du enig i ophavsmands udsagn om, at "flæsk og national bevidsthed ikke har noget med hinanden at gøre"? Begrund.

Kilde 9: Sydslesvigs Skæbne

- Hvad betyder "af dansk rod og slægt"?
- Undersøg, om det er korrekt, at et "overvældende flertal" i Sydslesvig ønskede, at området blev en del af Danmark.
- Hvilke ændringer er der sket med den holdning, som Sydslesvigs Udvalg havde til en evt. grænseændring fra 1945 til 1951? Se også kilde 6.